

NIEUWS UIT HET FIEN-BESTUUR

Tijdens de FIEN-najaarsvergadering in Ommen op 28 oktober jl. heeft drs. P. Nijhof na tien jaar inspirerend voorzitterschap de voorzittershamer van FIEN overgedragen aan dhr. S. Huizinga (VIAZ). Dhr. Nijhof zal deel blijven uitmaken van het bestuur. Als nieuw bestuurslid is gekozen mevr. T. Linders (Stichting Tijdschrift Erfgoed).

Op de foto: de oude en de nieuwe voorzitter (afkomstig uit Dordrecht) op de locatie Nieuw-Dordrecht tijdens de FIEN-excursie door Zuidoost-Drenthe.

AGENDA

1. Assen: tentoonstelling „Kleding op de bon; kleding en textielschaarste in Nederland 1939-1949”

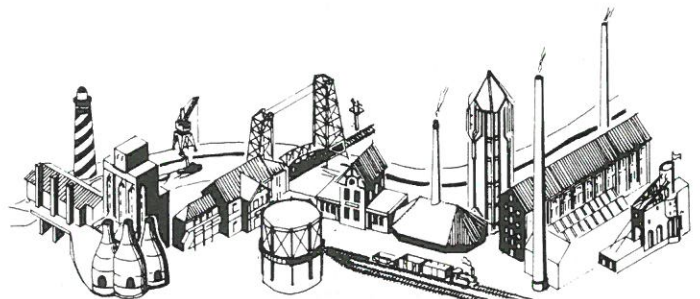
In het Drents Museum is van 20 januari 1995 tot 18 april een expositie te bezichtigen over de creativiteit en inventiviteit van de Nederlanders tijdens en vlak na de oorlog voor wat betreft kleding, kledingschaarste en textieldistributie. Een onderwerp waar tot nog toe weinig aandacht aan is besteed. Een aantal thema's die in de expositie aan de orde komen, zijn: textieldistributie tijdens de oorlog, ruilhandel, Nederlandse en Joodse textielproducenten, schaarste van textiel en de textieldistributie na 1945. Bij de expositie zal een gelijknamig rijk geïllustreerd boek van 120 pagina's verschijnen.

2. Hilversum: tentoonstelling „Van radio tot omroep”

In het Omroepmuseum is tot 9 januari 1995 een bescheiden expositie te bezichtigen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de omroep in Nederland. De expositie beslaat de periode tot 1924, als het amateurisme ophoudt en de professionele omroep begint. Op de expositie zijn veel foto's en documenten uit de pioniersperiode te zien, maar ook veel technische voorwerpen, zoals kristalontvangers, glijspoelen en radiolampen. Ook wordt aandacht geschonken aan de historie van de Nederlandse Seintostellen Fabriek, de Nederlandsche Vereniging voor Radiotelegrafie en de Hilversumse Draadloze Omroep.

Omroepmuseum, Oude Amersfoortse Weg 121-131, Hilversum. Geopend: di. t/m vr. 10.00-17.00 uur, za. + zo. 12.00-17.00 uur.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 52 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± zesmaal per jaar en staat onder redac-

tie van: H. P. G. de Boer, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1995 no. 1 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 januari 1995.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaat 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1995 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

Werkgroep Industriële Archeologie Overijssel

In samenwerking met de Culturele Raad Overijssel heeft de Werkgroep Industriële Archeologie Overijssel onlangs een routekaart langs industriële monumenten in Overijssel uitgebracht. De routekaart bevat beknopte beschrijvingen van de objecten. Er is gekozen voor drie thematisch/regionale routes:

- *Waterstaatsmonumenten langs de voormalige Zuiderzeekustlijn.*

Deze route gaat langs dertien waterbouwkundige monumenten, waaronder het Katerveersluizencomplex bij Zwolle, de Stenen Dijk bij Hasselt, het stoomgemaal van de polder Mastenbroek, het kruithuisje met hoogwaterkanon bij Kuinre en de lichtwachterswoning Oud-Kraggenburg in de Noordoostpolder.

- *Agrarische monumenten in Salland.*

Deze route voert langs monumenten die raakvlakken hebben met de agrarische industrie, zoals het kaaspakhuis De Keyser in Nieuwleusen, aardappelmeelfabriek De Baanbreker bij Lutten, Groninger veenkoloniale boerderijen in De Krim en de beetwortelsuikerfabriek De Eersteling in Lemelerveld.

- *Industriële monumenten in Twente.*

De route in Twente, vanoudsher het industriegebied van Overijssel, voert onder meer langs steenfabriek „Werklust" bij Losser, de houtzagerij van Twickel bij Delden, textielfabriek „Van Heek" in Losser, tuindorp „Het Lansink" in Hengelo en boortorens voor zoutwinning bij Hengelo.

De routekaart kost f 2,50 en is verkrijgbaar bij de Culturele Raad Overijssel, Jacob Catsstraat 25, 8023 AE Zwolle (tel. 038-537527).

Stichting Haags Industrieel Erfgoed (SHIE)

Het derde nummer van De Haagvaarder, kwartaalbulletin van SHIE, besteedt aandacht aan de landsdrukkerij die in december waarschijnlijk zal worden gesloopt. Verder een artikel over de historie van de gasfabriek in Zoetermeer en de Centrale Werkplaats van de PTT aan de Binckhorstlaan in Den Haag. In de serie „Buiten bedrijf" van het Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE) zal

binnenkort een publicatie worden gewijd aan het gebouw van de Landsdrukkerij. Naar aanleiding van het gereedkomen van de renovatie van de arbeiderswoningen in de Jacobastraten verschijnt in december de publicatie „Jacobastraat Vooruit 1882-1994". Naast de ontstaansgeschiedenis van deze arbeiderswoningen is er veel aandacht voor de ambachtelijke en industriële nijverheid in dit gebied en bij de Zoutkeetsingel.

BERICHTEN

GRONINGEN

Scheemda: de gemeente Scheemda laat een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren naar de restauratie en herbestemming van de voormalige strokartonfabriek „De Toekomst". Omdat dit project is opgenomen in het regionaal ontwikkelingsplan Oldambt, is er kans op het verkrijgen van Europese subsidie voor dit plan. Al jaren worden plannen ontwikkeld om het indrukwekkende complex van De Toekomst op te knappen en een bestemming te geven als industrieel museum. De huidige eigenaar van de fabriek, J. Schoenmaker, heeft toestemming gegeven voor de uitvoering van het haalbaarheidsonderzoek, dat wordt uitgevoerd door het bureau Research. Mocht het onderzoek uitwijzen dat een zinvolle herbestemming niet mogelijk is, dan zal volgens de gemeente Scheemda het fabriekscomplex moeten worden gesloopt.

DRENTHE

Hoogeveen: voor het herstel van de oude fabrieksschoorsteen van de zuivelfabriek DOC zal f 25.000,- meer nodig zijn dan aanvankelijk was begroot. Reden hiervoor is de slechte staat van het binnenmetselwerk van de schoorsteen. De Historische Kring Hoogeveen wil de schoorsteen voordragen als industrieel monument. De schoorsteen is een van de laatste authentieke zuivelfabrieksschoorstenen in Noord- en Oost-Nederland.

Meppel: nog steeds heerst onduidelijkheid over het voortbestaan van de Sluisbrug, een stalen ophaalbrug annex schutsluis in het centrum van Meppel.

De gemeente Meppel wil de oude brug vervangen door een nieuwe, ondanks het feit dat de bestaande brug

Meppel - Sluisbrug.

inmiddels op de provinciale monumentenlijst staat. Inmiddels is tegen het collegebesluit (formeel ligt er geen

raadsbesluit) de brug te slopen beroep aangetekend door de Stadswacht Meppel en de Stichting Industrieel Erfgoed Noord-Nederland. Voor wat betreft de restauratie van de twee overige stalen ophaalbruggen in de binnenstad, de Tipbrug en de Zuiderbrug, heeft het college zich nog niet uitgesproken. Sinds de omlegging van de Hoogeveense Vaart hebben de drie bruggen hun functie verloren en is de conditie van de bruggen achteruitgegaan.

Nijeveen: op 14 november is de restauratie gestart van het oude sluisje in de Nijeveense Grift bij Meppel. Het sluisje, een provinciaal monument, vormde vroeger een belangrijke schakel in de turfvaartverbinding tussen Noordwest-Overijssel en het Meppelerdiep. De kosten van het herstel bedragen ca. f 175.000,-, waarvan een aanzienlijk deel zal worden gefinancierd door het waterschap Nijeveen/Kolderveen. Met de restauratie van de sluis blijft een tastbare herinnering bestaan aan dit waterschap, dat per 1 januari 1995 wordt opgeheven.

OVERIJSSSEL

Delden: de Stichting Houtzaagmolen Twickel heeft plannen om de houtzagerij weer met stoom te laten draaien. Voor dit doel is inmiddels een honderd jaar oude stoommachine op de kop getikt. De stoommachine is met hulp van vrijwilligers weer hersteld, maar een stoomketel ontbreekt nog, zodat het „stoomproject“ momenteel stil ligt. De stichting hoopt op een financiële bijdrage van de gemeente. De stoomhoutzagerij Twickel was oorspronkelijk een windhoutzaagmolen, die begin deze eeuw werd „verstoemd“. De houtzagerij behoort tot het landgoed Twickel.

Hengelo: Open Monumentdag 1994 stond in Hengelo in het teken van oude schoolgebouwen. Een van deze met sloop bedreigde schoolgebouwen is de voormalige fabrieksschool van metaalfabriek Stork: de Wilhelminaschool aan de Industriestraat. De school is een uniek sociaal-economisch monument, dat belangrijk is voor de industriële geschiedenis van Hengelo. Het gebouw uit 1917 is ontworpen door architect Karel Muller, die eveneens voor Stork het bekende tuindorp „Het Lansink“ heeft ontworpen. Het schoolgebouw zal in 1995 haar functie verliezen; voor een eventuele herbesteding zijn nog geen plannen.

Wierden: het voormalige waterpompstation aan de Nijverdalseweg is door eigenaar nutsbedrijf Cogas voor één gulden verkocht aan de gemeente. Er zijn drie gegadigden die het pand willen gaan gebruiken: het lokale radiostation en twee kunstenaars. Het gebouw verkeert in een slechte staat en zal voor ca. 4 ton worden opgeknapt. Het pompstation is in 1983 gebouwd en is genomineerd voor de rijksmonumentenlijst. Samen met de twee nog in werking zijnde pompgebouwen uit latere perioden vormt het complex een interessante staalkaart van utiliteitsbouw.

Zwartsluis: de schoorsteenpijp van de ververij van de voormalige „Eerste Nederlandse Mattenfabriek“ is in oude staat hersteld. De schoorsteen is het enige overblijfsel van de ververij, die in 1923 werd gesticht.

GELDERLAND

Rheden: de gemeente Rheden wil de steenfabriek Bingerden voordragen als rijksmonument. De steenfabriek bestaat uit een dubbele ringoven en een schoorsteen.

De eigenaar van het complex had een sloopvergunning aangevraagd, die slechts is gehonoreerd voor de niet-waardevolle bebouwing op het fabrieksterrein. Er komt een haalbaarheidsonderzoek naar een hergebruik van het complex. Mocht dit geen resultaat opleveren, dan wil de gemeente kiezen voor handhaving van de steenfabriek als industrieel relict en zal slechts minimaal onderhoud worden gepleegd.

Winterswijk: de nieuwe eigenaar van de Winterswijkse watertoren wil een restaurant in de watertoren vestigen. Hiervoor zal het bestemmingsplan door de gemeente gewijzigd moeten worden. Eerdere plannen van de woningstichting om tien woningen in de toren te maken, ketsten af omdat de gemeente hiervoor geen geld beschikbaar stelde. De watertoren, die dateert van 1926, is in 1993 buiten gebruik gesteld door de waterleidingmaatschappij Oost-Gelderland.

UTRECHT

Veenendaal: het college van B en W van Veenendaal heeft het advies van de monumentencommissie naast zich neergelegd om een blok arbeiderswoningen aan de Nieuweweg te behouden. Het opknappen van de woningen zou volgens de gemeente teveel geld gaan kosten. De arbeiderswoningen aan de Nieuweweg zijn representatief voor de arbeidershuisvesting aan het begin van deze eeuw: de huizen werden in „lange jammers“, lange huizenblokken met kleine woningen, gebouwd voor arbeiders in de sigaren- en wolindustrie. Het college wijst erop dat in het verleden gekozen is voor behoud van twee andere complexen arbeidershuisjes, aan de Parallelweg en aan de Fluïtersstraat.

Vinkeveen: aan de snelweg A2 staat een van de laatste oorspronkelijk door architect Dudok ontworpen tankstations. Het tankstation moet plaats maken voor de verbreding van de A2. Eigenaar ESSO is in onderhandeling met het automobielmuseum Autotron in Rosmalen. Voor het Autotron zou het tankstation uitstekend kunnen gaan functioneren als portiersloge.

Het tankstation bij Vinkeveen is het laatste exemplaar uit een serie van 112, die in 1953 zijn gebouwd. Voor de afbraak en herbouw is ca. f 100.000,- nodig, waarvoor inmiddels enkele sponsors benaderd zijn.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: de stichting in oprichting „De buik van Bellamy“ zet zich in voor het behoud van de met sloop bedreigde Centrale Werkplaats van de gemeentetram aan de Tollensstraat. In 1996 verhuist het GVB de tramwerkplaats naar Diemen, waarna de stadsdeelraad er woningen wil gaan bouwen. De remise aan de Tollensstraat werd tussen 1901 en 1904 gebouwd door de Amsterdamse Omnibus Maatschappij. Volgens kunsthistorica C. Bosters van de Bellamy-stichting heeft het in Bergiaanse stijl gebouwde complex grote architectonische kwaliteiten. De remise, waarvan de architect nog onbekend is, vertoont overeenkomsten met de locomotiefloodsen uit de 19e eeuw. De stichting Bellamy wil het complex omvormen tot een bedrijvenhal, gecombineerd met woningen en een passage in wat nu nog de grote werkplaatshal is.

Amsterdam: de gemeente heeft plannen ontwikkeld om op de plek van de museumscheepswerf „t Kromhout“ aan de Hoogte Kadijk nieuwbouw te plegen. „t Krom-

als eigenaar van het omringende natuurgebied de brug maar moet kopen.

Overigens hebben andere Langstraatgemeenten als Waalwijk en Drunen wel op hun grondgebied liggende bruggen in de spoorlijn overgenomen van NS voor een symbolisch bedrag, waaronder de eveneens imposante spoorbrug over het Drongelens Kanaal.

Eindhoven: de gemeente wil nog dit jaar een begin maken met de renovatie en herinrichting van het voormalige Philipscomplex aan de Emmasingel. Speerpunt in deze grootscheepse stadsvernieuwingsoperatie is de renovatie van de zogenaamde „Witte Dame”, het voormalige hoofdbedrijfscomplex van Philips, gebouwd in 1920. De renovatieplannen zijn voor subsidie overgedragen bij het rijk en bij de Europese gemeenschap. De kosten van het herinrichtingsplan bedragen ca. 97 miljoen. Hiervan neemt de gemeente 20 miljoen voor haar rekening, waaruit de kosten van het bouwrijp maken van de grond worden betaald. De kosten van de bodemsanering worden door Philips betaald. Eventuele gegadigden voor het complex zijn de openbare bibliotheek, de Akademie Industriële Vormgeving en het European Design Centre. Om het complex van de „Witte Dame” optimaal te laten uitkomen, zullen enkele storende bijgebouwen worden gesloopt.

LITERATUURSIGNALERING

1. *Zeven eeuwen Rijnlandse uitwatering in Spaarndam en Halfweg. Van beveiliging naar beheersing.* Ludy Giebels (red.). Leiden, Hoogheemraadschap van Rijnland, 1994. 190 blz.; geïll.; lit.opg. ISBN 90-7238105x. Te verkrijgen bij Hoogheemraadschap van Rijnland, Postbus 158, 2300 AD Leiden (tel. 071-259319). Prijs f 40,-. Ter gelegenheid van de renovatie van het stoomgemaal van Spaarndam verscheen deze bundel artikelen over de geschiedenis van de waterbeheersing in het westelijk deel van Zuid-Holland.

In een achttal hoofdstukken geven diverse auteurs inzicht in een aantal aspecten die met de waterbeheersing door de eeuwen heen te maken hebben, vanaf de bouw van de eerste houten sluizen in de middeleeuwen tot de computerbestuurde bemalingstechniek anno 1994. Bijzonder interessant beschreven is het hoofdstuk over de bouw van de eerste stoomgemalen in Spaarndam en Halfweg in de 19e eeuw en de vele problemen die zich hierbij voordeden. Duidelijk wordt hoezeer de vaderlandse techniek nog in de kinderschoenen stond, zodat uiteindelijk de hulp van de Engelse ingenieurs moest worden ingeroepen bij de voltooiing van het gemaal in Spaarndam!

Het hoofdstuk „Rijnland en de aanleg van het Noordzeekanaal” beschrijft de ingrijpende gevolgen van de kanaalaanleg voor de techniek van de waterbeheersing. In het laatste hoofdstuk wordt de restauratie/renovatie van het gemaal Spaarndam beschreven.

Een interessante bundel artikelen van meer dan lokale betekenis, voor geïnteresseerden in de geschiedenis van de waterbeheersing, op boeiende wijze beschreven en voorzien van tekeningen en afbeeldingen.

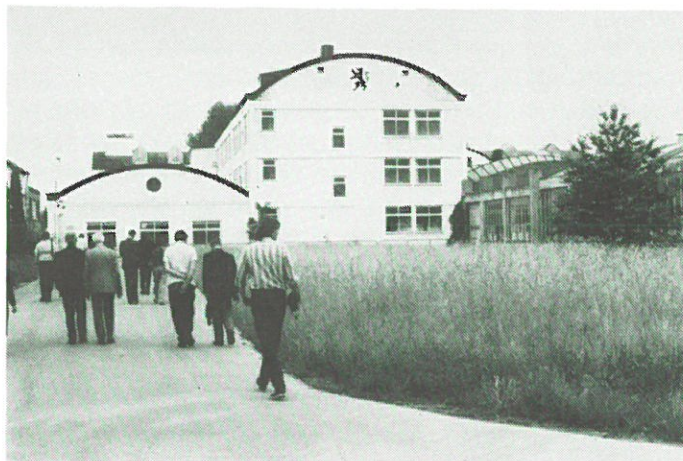
2. *Pakhuizen in de Zaanstreek.* 30 blz., geïll. Thema-nummer van „Met stoom”, „Anno 1961”. Zaandam, juni 1994, no. 17/130.

Sinds 1993 is er groeiende samenwerking tussen de Vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in de Zaanstreek en de Historische Vereniging Anno 1961. Deze samenwerking resulteert nu ook in de uitgave van gezamenlijke themanummers, zoals het themanummer „Pakhuizen in de Zaanstreek”.

In dit themanummer onder meer: een inventarisatie van de overgebleven houten pakhuizen in de Zaanstreek, artikelen over de pakhuizen in West-Knollendam en de Westzaanse pakhuizen en over de geschiedenis van het pakhuis „Vrede” uit Zaandam, dat onlangs is verplaatst naar de Zaanse Schans. De artikelen worden aangevuld met doorsnedetekeningen van de verschillende typen pakhuizen, situatieschetsen en een lijst van bouwtechnische termen.

3. Pollmann, Tessel: *Monumentale gebouwen herbestemd; restauratie, transformatie en hergebruik van grote complexen.* (CRM-reeks dl. 1). Den Haag, SDU Uitgeverij/Rijksdienst voor de Monumentenzorg, 1994. 123 blz.; geïll. ISBN 90-12080606. Prijs f 44,90.

Het adagio in de monumentenwereld is momenteel de kreet: „herbestemming”. Werd vroeger vrij snel tot sloop overgegaan, tegenwoordig wordt (gelukkig) meer gekeken naar nieuwe functies voor oude gebouwen. Dat het zoeken naar een herbestemming zich vooral manifesteert in de sector industriële monumenten, blijkt ook uit de gekozen voorbeelden van herbestemming in het boek van Pollmann. Van de beschreven achttien praktijkvoorbeelden heeft de helft een oorspronkelijk industriële functie. In deze sector worden beschreven: het havengebied „De kop van Zuid” in Rotterdam, de Westergasfabriek in Amsterdam, het slachthuisterrein in Den Haag en het Ceramiqueterrein in Maastricht. Uit deze laatste twee voorbeelden blijkt overigens dat deze projecten niet erg succesvol zijn te noemen, gezien de geringe overblijfselen van de oorspronkelijke bebouwing. Het boek is rijkelijk voorzien van kleurenfoto's en historische zwart-witopnamen en is als introductie in dit onderwerp helder en toegankelijk geschreven.

Maastricht - fabriekshal Sphinx Ceramique.

hout" is een van de weinige overgebleven werven op de Oostelijke eilanden.

In 1973 werd de Stichting Werf 't Kromhout opgericht om deze unieke werf met zijn karakteristieke ijzeren overkappingen te behouden. De stichting wil de werf instandhouden als levend monument, waar oude, waardevolle schepen kunnen worden hersteld. Een andere bedreiging voor het voortbestaan van deze (en andere) werven vormen de strengere milieu-eisen die de gemeente gaat stellen ten aanzien van het verwerken van teer-, verf- en olieresten. Deze verscherpte eisen betekenen een flinke financiële belasting voor de werven.

Den Helder: de oude marinewerf Willemsoord zal volgens de nieuwste plannen worden omgebouwd tot een themapark over de maritieme geschiedenis. Het project krijgt de naam: „Nederland over zee". Verder zal het terrein worden bebouwd met ca. 500 woningen. Dit plan is opgesteld door het projectbureau Cultuurhistorisch Toerisme in Amsterdam. De verbouwing van het voormalige marineterrein zal ca. 300 miljoen gaan kosten. Kernpunt van het themapark vormt de bouw van replica's van een bekend historisch gebouw uit elk werelddeel, beïnvloed door de Nederlandse kolonisatie. In de havenbassins zullen historische schepen een ligplaats krijgen. De aanwezige historische werfgebouwen zullen een museale functie krijgen.

Kwadijk: het Provinciale Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN) wil op termijn alle nog functionerende watertorens in Noord-Holland afstoten. In de loop der jaren zijn de torens hun functie als opslagbassin voor noodsituaties vrijwel kwijtgeraakt aan de nieuwe opslagkelders met veel grotere capaciteit.

Bij wijze van proef is de watertoren van Kwadijk in oktober buiten bedrijf gesteld. Als medio 1995 blijkt dat de toren gemist kan worden, zullen de overige torens in Aalsmeer, Wieringerwaard, Hoogkarspel en Laren eveneens op non-actief worden gesteld. De PWN wil de torens afstoten, mede vanwege de hoge onderhoudskosten.

Uithoorn: het voormalige stationsgebouw van Uithoorn zal binnenkort worden verkocht door de NS. De gemeente wil de bestemming van het pand zodanig wijzigen, dat een horecafunctie mogelijk wordt. Er zouden zo'n tien gegadigden zijn om een horecavoorziening te

Uithoorn - station.

vestigen in het station. De gemeente zal aan de nieuwe eigenaar de eis stellen dat de inrichting aangepast moet worden aan de stijl van het oude station. Het station is

gebouwd in 1911 als onderdeel van de Haarlemmermeerspoorlijnen en wordt nu als woning gebruikt.

Wormerveer: binnenkort begint een overleg tussen de provincie en de Fa. Douwe Egberts/Lassie over een eventuele herbestemming van het rijstpakhuis „Mercurius", onderdeel van de fabriekswand langs de Zaan. In het pakhuis zou het archeologisch depot van de provincie gevestigd kunnen worden, met een ruimte voor exposities. Voor het rijstpakhuis, een uniek voorbeeld van vroege fabrieksarchitectuur in beton, zou dit plan de redding kunnen betekenen na jaren van leegstand en verval.

ZUID-HOLLAND

Gouda: het behoud van een van de laatste in Nederland gebouwde gashouders uit het pre-aardgastijdperk, de Goudse gashouder, lijkt onhaalbaar geworden. Dit blijkt uit een onderzoek van het Energie Bedrijf Midden-Holland (EMH), dat in opdracht van de gemeente is uitgevoerd. Aanpassing van de gashouder aan nieuwe functies als congrescentrum, horeca en woningen vergt zulke grote investeringen, dat de plannen niet reëel zijn. Bovendien is de koepel van de gashouder ernstig ingedeukt; herstel hiervan zou tonnen gaan kosten. Naar aanleiding van de onderzoeksresultaten zal de EMH opnieuw een sloopvergunning bij de gemeente aanvragen.

Hellevoetsluis: de gemeente Hellevoetsluis wil de restauratieplannen voor het oude marinedroogdok nieuw leven inblazen, na de stagnatie die optrad toen in het dok bodemverontreiniging was geconstateerd. De gemeente heeft het initiatief genomen voor een restauratieprojectgroep, waarin vertegenwoordigd zijn de gemeente en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Deze projectgroep wil in 1995 het dok droogpompen en voor de periode van een half jaar openstellen voor het publiek. In deze periode zal het dok worden geïnspecteerd op lekkages en scheurvorming. Om het dok droog te pompen, worden de dokhoofden en de pompkelders door een damwand afgesloten van het buitenwater. Het droogdok is gebouwd in 1802 naar plannen van de ingenieur Jan Blanken en is het oudste dok van Nederland. De kosten van de droogleggingsoperatie bedragen ca. 8 ton, waarvan de provincie 2 ton voor haar rekening neemt. Voor de kosten van de bodemsanering verwacht de projectgroep dat 90% door het rijk wordt bekostigd.

Hendrik Ido Ambacht: de eigenaar van de watertoren in Hendrik Ido Ambacht, de Waterleidingmaatschappij Zuid-Holland Oost (WZHO), wil de toren slopen. De watertoren is gebouwd in 1911 door Visser & Smit te Papendrecht. De gemeente heeft vanwege het beperkte budget voor monumentenzorg geen geld beschikbaar voor aankoop en herstel van de toren. De renovatie van de toren zal ca. 6 ton gaan kosten. Het Alblasterdamse bedrijf Bolidt heeft interesse in eventuele aankoop van de toren. Het bedrijf, gespecialiseerd in betonrenovaties, zou een aandeel in de restauratiekosten willen leveren.

Leiden: het voormalige drukkerijgebouw van Sijthoff aan de Doezastraat komt waarschijnlijk op de gemeentelijke monumentenlijst. Na jarenlange pogingen van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden heeft de gemeentelijke monumentencommissie het college geadviseerd de drukkerij op de lijst te plaatsen. Het Sijthoffgebouw is in

1908 gebouwd door de Leidse architect W.C. Mulder in Berlagiaanse stijl. Het gebouw was lange tijd in gebruik als redactiekantoor en drukkerij van het Leidsch Dagblad.

Nieuwerkerk a/d IJssel: de verbouwing van de historische graanmaalterij aan de Kerklaan tot appartementen verloopt niet zonder tegenslag. Uit onderzoek bleek dat de voorgevel van dit industriële monument uit 1907 in dermate slechte staat verkeerde, dat sloop de enige mogelijkheid was. De gevel zal in het nieuwe complex worden gereconstrueerd.

Nieuwerkerk a/d IJssel: de restauratie van het oude steenovencomplex in de buurtschap Hitland ligt stil vanwege het ontbreken van geld. Van de vier steenovens, die op de rijksmonumentenlijst zijn geplaatst, is één oven gedeeltelijk hersteld. De drie andere ovens en het voormalige woonhuis van de steenovenbaas zijn langzamerhand tot ruïnes vervallen. De leegstand van ca. 20 jaar en de overwoekering met bomen en struiken hebben hun tol geëist.

De Stichting Steenovens, de eigenaar van het complex, verwacht dat één oven in de loop van 1995 geheel hersteld kan worden. Voor de andere ovens is subsidie aangevraagd bij het Rijk en bij de Europese Commissie, maar de verwachting is dat pas na het jaar 2000 gelden beschikbaar worden gesteld.

Rotterdam: als herinnering aan de voormalige gasfabriek in Rotterdam-Zuid staat bij het Mallegatpark nog een schoorsteen met waterreservoir. Deze schoorsteen is de laatste in Nederland met een waterbak sinds het exemplaar van de Sphinxfabriek in Maastricht is gesloopt. De door de gemeente afgegeven sloopvergunning is op het nippertje teniet gedaan door ingrijpen van de stadsdeelraad Feijenoord, die de historische waarde van de schoorsteen inzag. Nu is de schoorsteen met reservoir op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Het herstel van de schoorsteen zal door de gemeente worden gefinancierd.

Rijswijk: het voormalige luchthavencomplex Ypenburg is door het ministerie van Cultuur aangewezen als rijksmonument. De motivering luidt dat het complex een goed voorbeeld is van een compleet en goed herkenbaar vooroorlogs luchthavencomplex. Beschermd zijn onder meer het stationsgebouw, de vroegere Nationale Luchtvaartschool, de portierswoning en de grote hangar. Het stationsgebouw uit de dertiger jaren is in de trant van de Nieuwe Zakelijkheid gebouwd.

ZEELAND

Sas van Gent: in het centrum van deze voormalige vestingstad staat een van de oudste meelfabrieken van Nederland: de „Walzenmolen". De fabriek staat op de nominatie gesloopt te worden om ruim baan te maken voor een grootscheeps nieuwbouwplan. Hoewel het complex volgens de provincie „een zeldzaam en uniek pand" is en wellicht in aanmerking komt voor de status van provinciaal monument, heeft GS toch de gemeente Sas van Gent toestemming gegeven het hele complex te slopen. De sloopvergunning werd verstrekt nadat de gemeente een onafhankelijk architectenbureau een onderzoek had laten instellen naar de mogelijkheid van herbestemming van de meelfabriek. Het onderzoeksresultaat bestempelde het complex als „dominerend in de omgeving" en concludeerde dat de bouwkundige staat

weinig mogelijkheden biedt voor hergebruik. Deze conclusie staat haaks op de opvatting van de Stichting tot Behoud van de Walzenmolen. De stichting meent dat na sloop van alle latere uitbreidingen het oorspronkelijke fabrieksgebouw heel goed kan worden opgenomen in het nieuwbouwplan. Volgens de stichting is de meelfabriek uniek, omdat deze een belangrijk relict vormt in de historie van de graanmaalterij in Sas, een historie die begint met de in Sas nog aanwezige getijdemolen en windmolen. Daarnaast is de „Walzenmolen" de laatste meelfabriek in Zeeland uit de periode 1850-1945 en behoort als industrieel monument tot de landelijke top 5 van oude meelfabrieken.

De „Walzenmolen", zo genoemd naar de methode van korenmolen met stalen walsen, is in 1903 gebouwd in opdracht van de Fa. Verschaffel, oorspronkelijk afkomstig uit België.

Sas van Gent - graanmaalterij.

Scherpenisse: de nieuwe eigenaar van de watertoren van Scherpenisse, Altena Vastgoed uit Wijk en Aalburg, wil in de toren een aantal appartementen gaan bouwen, wellicht gecombineerd met een horecavoorziening. De gemeente Tholen is bereid om hierop vooruitlopend het bestemmingsplan van de toren te wijzigen in woonbestemming.

NOORD-BRABANT

Den Bosch: de CDA-raadsfractie in Den Bosch heeft het college voorgesteld de voormalige spoorbrug „De Moerputtenbrug" ten westen van de stad aan te kopen en de brug te gebruiken als fiets- en wandelroute. De gemeente ziet voornamelijk problemen ten aanzien van de kosten en de milieu-eisen. Aankoop en herstel van de brug zal 10 miljoen gulden gaan kosten.

Wat betreft het milieu: de Moerputtenbrug voert dwars door het moerasgebied De Moerputten, een erkend stiltegebied; aanleg van een fietsroute over de 600 m lange brug zou volgens de gemeente „een aantasting betekenen voor dit gebied". De Moerputtenbrug is eind vorige eeuw aangelegd als onderdeel van de spoorlijn Den Bosch-Waalwijk. De brug, in feite een 600 m lang spoorviaduct, bestaat uit stalen vakwerkbruggen op zware bakstenen pijlers. Hoewel de brug is ontworpen voor dubbel spoor, is de spoorlijn enkelsporig. De Moerputtenbrug is qua constructie en schaal een zeer belangrijk industrieel monument.

In 1989 wilde NS de brug slopen, hetgeen door de provincie werd verijdeld. De gemeente Den Bosch wil tot nu toe de brug niet aankopen en vindt dat Staatsbosbeheer